

Anmeldelser

Tommy Dybbro: De danske ynglefugles udbredelse (293 sider, 11 figurer, 9 tabeller, 179 atlaskort, 191 vignetter af Jon Fjeldså). Dansk Ornithologisk Forening. København 1976. Pris kr. 108,50.

»De danske ynglefugles udbredelse« præsenterer resultatet af Atlas-projektet — et projekt, der som resultatet af et samarbejde mellem Dansk Ornithologisk Forening og Zoologisk Museum, København, gik ud på i årene 1971-74 at registrere samtlige danske ynglefugles udbredelse.

Man må lykønske bogens forfatter, Tommy Dybbro, der tillige har været planlægger og leder af projektet, samt de mere end 745 ornitologer, der deltog, med at have nået målet. Bogens udbredelseskort giver her samlet et langt mere nuanceret og dokumenteret billede af vore ynglefugles udbredelse end nogen anden dansk fuglebog, og »atlasbogen« bliver fremover uudværlig som opslags- og håndbog for et bredt spektrum af fugleinteresserede. Til en vid udbredelse bidrager også, at den er skrevet i et letlæst og flydende sprog, er velillustreret og har et tiltalende lay-out. Det er Dansk Ornithologisk Forenings største bogudgivelse.

Bogen rummer først en beskrivelse på ca. 35 sider af Atlas-projektets metoder, herefter følger hovedsubstansen: udbredelseskortene ledsaget af gennemsnitligt én sides omtale af hver art.

De indledende afsnit beskriver således, hvordan Danmark inddeltes i 2160 kvadrater à 5 x 5 km. Hver interesseret ornitolog fik udleveret kort og skema til registrering af de ynglefugle han eller hun fandt ved ét-flere besøg i sit kvadrat. I alt 98,1 pct. af felterne blev dækket, men af disse opnåede kun 67,5 pct. en »fin dækning«, mens 26,3 pct. blev »nogenlunde« og 4,3 pct. »dårligt« dækket. Denne uensartethed i dækningen må man huske, når man tolker udbredelseskortene. De dårligt dækkede kvadrater forekommer særligt i Nord- og Sydvestjylland — for langt de fleste arter afspejler udbredelseskortene i langt mindre grad ornitologernes bopæl og færden end ved tilsvarende tidligere undersøgelser af fuglenes forekomst.

Foruden Atlas-medarbejdernes skemaer har Dybbro suppleret undersøgelsen med oplysninger fra andre kanaler: forstfolk er blevet kontaktet, ornitologiske blade og ringmærkningsrapporter er gennemgået osv., og alle oplysninger er indført på de EDB-tegnede udbredelseskort.

Dybbro fremhæver en række forhold, der skal

huskes ved tolkningen af kortene, f.eks. arternes forskellige registreringschancer, rastende trækfugle, der hævder territorium under forårstrækket (er det almindeligt?) og den uregelmæssige optræden af fåtallige arter fra et atlasår til det næste. Særligt for nogle sjældne og fluktuerende arter giver Atlas-kortene, der jo viser summen af ynglefund fra alle 4 år, et lidt fortegnet, overvurderende billede af artens normale forekomst. De forskellige registreringskoder beskrives. Der er anvendt en tredelt skala fra »mulig ynglende« (fuglen blot set i yngletiden) til »sandsynlig ynglende« og »sikker ynglefugleforekomst«, der omfatter en række registreringer som rede set med æg eller unger, observeret afledningadfærd mv. En 5 sider lang gennemgang med top-ti og top-tvye lister over hvilke arter, der har været registreret relativt hyppigst med de forskellige koder forekommer ret intetsigende og kunne have været bragt i appendix eller helt udeladt. Mere spændende er tabel 7 over de hyppigst, dvs. mest udbredt registrerede arter. Sanglærken, Solsorten og Gulspurven besætter de tre første pladser; tabel 8 virker overflodig.

De indledende afsnit slutes med nogle generelle bemærkninger om tolkningen af udbredelsesmønstrene: artens historie, biotopvalg, spredningsevne, klimatolerance, samt udbredelsestyper hos de danske ynglefugle. Disse afsnit kunne med fordel være uddybet — gang på gang under omtalen af de enkelte arter, peger Dybbro på disse faktorer, men intetsteds dokumenteres »klimaændringen«, udviklingen i biotoperne (forøgelsen af skovarealet, omlægningen af landbrugsarealerne, reduktionen af vådområderne), stigningen i den ornitologiske aktivitet og den hidtidige udforskning af ynglefuglenes udbredelse. Nogle få sider med figurer og tabeller over disse udviklingsforløb, der er så betydningsfulde, når vi vil forstå fuglenes udbredelse, ville have været en nyttig dokumentation for mange af bogens hypoteser. I tabel 9 med udbredelsestyper over de ujævnt forekommende arter studser jeg over Træløberens placering som ren løvtræsfugl, og Korttået Træløbers udbredelse forhindres næppe heller af nogen fysisk spredningsbarriere (Storebælt).

Fremfor alt savner man i bogen en litteraturliste med henvisninger til i det mindste den relevante danske litteratur, der uddyber og beskriver de forhold, som forfatteren her går summarisk hen over. Ganske vist er B. Løppenthin's »Danske ynglefugle i fortid og nutid« (Odense Universitetsforlag, 1967) nævnt et enkelt sted inde i teksten, men generelt lades menigmand, der gerne vil sammenligne Atlas-bogens resultater med den øvrige danske litteratur af fuglehåndbøger og oversigtsværker, helt i stikken.

I gennemgangen af de enkelte arter er hovedvægten lagt på de udbredelsesmæssige forhold, og der er særligt lagt vægt på at beskrive de ændringer — og det er mange — der er sket i udbredelsesmøn-

strene. Dybbro understreger, at det af tidsmæssige grunde ikke var muligt at foretage en virkelig udtømmende analyse af de mange arter, og vi genfinder da også mange af de traditionelle, men ikke nødvendigvis særligt veldokumenterede og korrekte hypoteser og forklaringer anført. For hver art er nævnt antallet af kvadrater, i hvilke den er fundet som mulig/sandsynlig/sikkert ynglende — disse tal er de mest eksakte data, der nogen sinde er offentliggjort over de danske ynglefugles udbredelse, og de udgør et glimrende sammenligningsgrundlag for fremtidige atlasundersøgelser. Fordelingen af registreringstyper oplyses og bliver i mange tilfælde kommenteret, men er egentlig ret uinteressant. Disse mange tal burde være henvist til et appendix og for sammenlignelighedens skyld udregnet i procent.

Langt mere spændende og praktisk værdi har oplysningerne om de samlede bestandsstørrelser, som anføres for en række af de mere fåtalligt forekommende arter, især ikke-spurvefuglene. Disse data er anført i særlige småafsnit, »bestandsstørrelse«, eller lidt inkonsekvent midt inde i teksten (f.eks. hos Lille Lappedykker, Sølv- og Stormmåge). Tallene er i nogle tilfælde beregnet ud fra Atlasundersøgelsens resultater, f.eks. for Musvåge og Rødrygget Tornskade, men hviler i de fleste tilfælde på de nyeste eksisterende optællinger. Det er påfaldende så fåtallige mange af vore ynglefugle egentlig er. Mht. udbredelse er ca. 46 pct. af alle danske ynglefuglearter i deres forekomst begrænset til under 10 pct. af kvadraterne, og mange arter (særligt ikke-spurvefuglene) forekommer kun med to-trecifrede bestande. (Fåtaligt er selvfølgelig relativt, men sammenligner man med vor egen art, så svarer den totale danske Skeandebestand nu til antallet af husstande i Nørre Snede). Bestandsopgørelserne bliver selvfølgelig hurtigt uaktuelle: Sortspættebestanden vil sikkert snart være trecifret, og på den anden side er de anførte bestande for bl.a. Stor Kobbersnepe, Almindelig Ryle, Brushane og Klyde allerede nu for høje. Det eneste helt urealistiske tal må være Gråspurven (2 mio. par), som udnævnes til Danmarks talrigeste ynglefugl efterfulgt af Sanglærken (1 mio. par). På grundlag af de danske ynglefugletællinger fra det åbne landskab kan vor Sanglærkebestand beregnes til ca. 1 1/4 mio. par. Heroverfor er der ca. 1.050.000 ejendomme (huse, sommerhuse, gårde o.a. ejendomme) af hvilke mange huse i nye villakvarterer, sommerhuse og isolerede gårde ikke rummer ynglende Gråspurve — vor Gråspurvebestand tæller næppe over 1 mio. par.

Hver artsbeskrivelse afsluttes med litteraturhenvisninger, der altid omfatter den relevante danske tidsskriftslitteratur og enkelte af de udenlandske referencer. Det fremgår tydeligt, at Dybbro har været hele den relevante udenlandske litteratur igennem, og det er af pladshensyn måske rimeligt at udelade disse referencer. Herudover henvises til enkelte af de nyere faunistiske oversigter og forfatterens egen bog »Nye danske fugle« (Rhodos, 1975), der i vid

udstrækning er et biprodukt af Atlas-projektet.

Omtalen og tolkningen af udbredelseskortene og de mange »hvis'er«, »umuligvis«, »heller ikke udelukkes« osv. vil forhåbentlig fremprovokere en række af de dybtgående autøkologiske undersøgelser over de enkelte arters fødevalg, adfærd og populationsdynamik (analyse af vore ringmærkningsdata!), som vi mangler så stærkt.

Nogle generelle forhold fortjener nærmere omtale:

Den øgede ornitologiske aktivitet. Antallet af fuglekundige er mangedoblet i løbet af de sidste årtier (alene de sidste fire år er der udgivet ca. 1/4 mio. danske fuglebøger, overvejende feltbestemmelsesbøger). Chancen for at hidtil oversete fugle opdages er mangedoblet, og det er et spørgsmål om ekspansion og genindvdring hos f.eks. Knarand, Rød Glente, Lille Flagspætte, Pirol og Korttået Træløber, Vandstær og Rødtoppet Fuglekonge er reel. Har ét fund af en art fået ornitologerne til at rette deres search-image mod den, følger der gerne hurtigt flere, og arter der registreres hyppigere kan udmærket være i tilbagegang, jf. Eriksson's analyse af Græshoppesanger og Flodsanger i Finland (Ornis Fennica 46: 113-125, 1969). Dybbro fremhæver i mange tilfælde dette forhold, men ikke for f.eks. Knarand og Lille Flagspætte.

Nogle enkelte af udbredelseskortene afspejler lokale ornitologers særlige eftersøgning af en bestemt art, f.eks. Spurvehøgen i Sydøstjylland og Lille Præstekrave på Sjælland, og flere fåtalige og vanskeligt registrerbare arter er vel overset og underrepræsenteret på atlaskortene, således f.eks. Vandrikse og Lille Lappedykker, som Dybbro og andre sjællandske ornitologer synes er svær at registrere; Træløberen må også være overset i Vestjylland, hvor arten efter egne iagttagelser er almindelig omend sparsomt forekommende som ynglefugl i de gamle rødgranplantager.

Som årsag til ændringerne i udbredelsesmønstrene bliver klimaændringen hyppigt nævnt. Faktisk er det så tit, at forfatteren efter min mening, efter at han selv har taget alle forbehold (s. 43), alligevel i nogen udstrækning falder for misbrug. Således foreslås og formodes »klimaændringen« i de sidste årtier at være medvirkende eller udslagsgivende årsag til retræten hos sydlige og sydøstlige arter som Rørdrum, Hvid Stork, Sorthalset Lappedykker, Atlingand, Hedehøg, Lærkefalk, Vagtel, Hvidbrystet Præstekrave, Sortterne, Dværgerterne, Slørugle, Toplærke, Hedelærke, Drosselrørsanger, Høgesanger, Stor Tornskade og Rødrygget Tornskade, samt for sydlige arter, der ekspanderer: Lille Præstekrave, Stor Kobbersnepe og en nordlig art, der ekspanderer: Kvækerfinke, såvel som for nordlige arter, der viger: Spidsand, Stenvender, Almindelig Ryle og endelig også for en »oceanisk« (vest-centralpalaarktisk) art som Engsnarren. »Klimaændringen« defineres de fleste steder, som en overgang fra varmt og solrigt sommerklima i 1930'erne og 40'erne til et mere fugtigt og køligt sommerkli-

ma i 1950'erne og 60'erne. På længere sigt er vort klima gennem hele 1900-tallet gået i retning af varmere og vådere somre og mildere vintre, og det er et spørgsmål om fuglene er så følsomme for de ofte meget små afgivelser fra normalen, at de klimatiske hypoteser er berettigede. Under alle omstændigheder tror jeg, at man bør være endnu mere varsom end Atlasbogen med de klimatiske forklaringer inden for et så lille landområde som Danmark. Hede-lærken angives f.eks. (s. 182) at undgå de køligste landsdele, men sammenholder man udbredelseskortet med juliisotermerne (f.eks. Danmarks Natur vol. 2, fig. 73, 1968), finder man lige så tætte bestande på den kolde side af 16°C-isotermerne som mellem 16° og 16,5° isotermerne.

Vi er nok for tilbøjelige til at søge årsagerne til ændringerne i vore trækfugles ynglebestande hos os selv uden at vide, hvor de væsentligste bestandsregulerende mekanismer ligger — er det mortaliteten i vinterkvartererne, under trækket eller ynglesuccessen og ungfugledødeligheden på ynglepladsen, og hvilket samspil er der mellem disse faktorer? Dybbro er opmærksom på disse forhold og nævner dem bl.a. under Sandternen.

Som noget relativt nyt i dansk fuglelitteratur kommer Dybbro flere steder ind på den negative indflydelse to arter kan have på deres indbyrdes forekomstmønstre via en interspecifik konkurrence om føderessourcer, redepladser mv. Det gælder således Gråstrubet/Toppet Lappedykker, Stor/Hvidbrystet Præstekrave, Natugle/Skovhornugle, Munk/Havesanger og Nattergal/Sydlig Nattergal.

Det er dog et spørgsmål, om det er korrekt, at den Gråstrubede Lappedykker er i stand til at udkonkurrere den Toppede i de små søer. Den Gråstrubede's forekomst i disse skal snarere ses som konsekvensen af den Toppede Lappedykkers habitatvalg, der efterlader småsøerne som refugiehabitater for den Gråstrubede (F. Spletzer, Vogelwelt Schleswig-Holstein, vol. 1, s. 92, 1974). Smeenk's indgående undersøgelse (Ardea 60: 1-71, 1972) over Skovhornugle og Natugle viste ligeledes, at der faktisk var betydelig adskillelse mellem de to arter mht. såvel habitat- som fødevalg. Det havde her også været berettiget at nævne den interspecifikke konkurrence mellem Slørugle og Natugle. I Sløruglediskussionen kunne den ekstraordinære danske anvendelse af thallium til musebekæmpelse være nævnt på lige fod med kviksvov. Endelig er jeg skeptisk over for teorien om, at Havesangeren skulle kunne udkonkurrere Munken i Vestjylland. Munken etablerer jo territorium et par uger før Havesangeren, og bl.a. Lack (Ecological Isolation in Birds, Blackwell Press, 1971) mener, at de to arter har forskellige fødesøgningsstrategier, hvorved konkurrence undgås.

Til sidst skal nogle enkelte arter kommenteres: Hvid Stork: Her tror jeg, der lægges al for megen vægt på klimaændringen. De små ændringer i retning af varmere og fugtigere (= bedre fødesøgningsmuligheder) somre må da have gavnet arten.

Negativt virker derimod den massive reduktion i vådområdernes areal, det tættere ledningsnet og stigende efterstræbelse i Vestafrika. De tætteste (og stabile eller stigende!) Storkebestande i DDR findes jo netop i de koldeste og nordligste amter ud mod Østersøen, kun 150 km fra Sønderjylland (H. Schildmacher, Der Falke 22:367, 1975).

Krikand: Atlaskortet overrasker nok med mange østdanske fund. Hvorfor er arten så fåtallig på de vestjyske bakkeøer?

Rødhovedet And: prikken med sandsynligt ynglefund er placeret forkert i Søby Sø syd for Herning. Som det fremgår af teksten var der tale om Søbygård Sø ved Hammel.

Taffeland: udbredelsesmønsteret afviger ret meget fra Toppet Lappedykker ved Taffelandens mere sparsomme tilstedeværelse i de dele af Jylland, der ikke var nediset i sidste istid. Taffelanden kræver generelt mere eutrofierede søer end Toppet Lappedykker.

Musvåge-Spurvehøg-Duehøg: arterne er ikke som nævnt i teksten totalfredede i Danmark. Alle må skydes ved fasanerier o.l. i bestemte perioder. Det er påfaldende så fåtallig Spurvehøgen er fundet i Vestsjællands og Storstrøms amter.

Stor Præstekrave: en mulig årsag til de manglende registreringer i det jyske indland kan være en reel tilbagegang forårsaget af nedgangen i rodfrugtarealerne (alene 1966-74 en reduktion på 28 pct.).

Rødben: atlaskortet overrasker med mange indlandsfund på Sjælland og få i Jylland.

Brushane: bestanden behøver ikke at blive talt ved antallet af hanner på dansepladserne. De varslende hunner er i yngletidens sidste halvdel lette at optælle og er et bedre udtryk for bestandsstørrelsen.

Sølvmåge: mange ældre ornithologer vil nok være overraskede over, at arten ikke er registreret på Fanø.

Sortterne: som årsag til nedgangen kunne de mange fugle, der skydes ulovligt i Danmark under ande- og vadefuglejagten i august (vestjyske fjorde, Østsjælland) også fremhæves — de sønderjyske fugle har en meget større chance for at nå ud af landet end fuglene fra f.eks. Nordjylland.

Huldue: Salomonsen's vurdering fra 1963 var næppe urealistisk lav. Ihvertfald i England er arten gået frem efter midten af 1960'erne.

Mursejler: udbredelseskortet bekræfter det udbredelsesmønster, som Hald-Mortensen beskriver (Feltornithologen 13: 112-113, 1971). Til hans teori om den aftagende mængde luftplankton i Vestjylland må føjes, at Mursejleren jo er en art med en bestandsomsætning, der er så langsom som hos de største rovfugle, og at den østdanske bestand formentlig er relativt stabil — der produceres kun meget langsomt (om overhovedet) et bestandsoverskud, der kan kolonisere de potentielle ynglepladser, der er bygget i Vestjylland i de sidste 100 år.

Vendehals: udbredelsesområdet viser påfaldende sammenhæng med de magre sandjorders fore-

komst, hvilket er naturligt, idet arten i sin fødesøgning er afhængig af områder med åben, lav eller helt manglende vegetation, som netop findes på de magre sandjorde, kystskrænter o.l.

Gråkrage og Huskade: kortene viser forbavsende mange hvide huller, særligt i Storstrøms amt — mon det er vildtplejebestræbelserne, der afspejles her?

Sumpmejsen: den manglende forekomst i store dele af Sjælland og Lolland er overraskende. Kan arten have undgået registrering?

De fem drosselarters ekspansion i dette århundrede bør også ses i lyset af, at kramsfuglefangsten i Mellemeuropa har været aftagende gennem de sidste 75 år. Belastningen af bestandene, se f.eks. Naumann (Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas, bd. 1, 1905), har givet været bestandstrykknende.

Acrocephalus- og Locustellaarternes udbredelsesmønstre og dynamikken i bestandene bringer spændende problemstillinger frem, bl.a. evt. interspecifik konkurrence. Ikke mindst i vinterkvartererne trænges der til forskning i arternes økologi.

Skovpiberens sparsomme forekomst må være en af Atlas-projektets helt store overraskelser, men alt ialt må man nok konstatere, at der ved projektet ikke er kommet epokegørende megen ny viden frem. Dertil var vore ynglefugles udbredelse alt for godt kendt i forvejen, men hvor vi før kun kendte udbredelsen i grove træk, har vi nu fået nogle gode, detaljerede kort, der giver et meget differentieret billede af forholdene. Atlasbogen er mere deskriptiv end analytisk, men er et glimrende sammenligningsgrundlag, hvis man om 10-20 år laver et nyt Atlas-projekt. Samtidig må vi håbe, at Dybbro's licentiatafhandling med den mere dybtgående analyse af dele af Atlas-projektets resultater også bliver offentliggjort. Atlasbogen vil tjene til at stimulere økologisk orienteret fugleforskning og kan anvendes i fuglebeskyttelsesarbejdet, men kommer dog her til kort over for Ferdinand's »Større danske fuglelokaliteter« (1971), der giver direkte kvantitative oplysninger om bestandsstørrelser mv. Ikke mindst videregiver bogen på en pædagogisk og overskuelig måde iagttagelser fra mere end 700 fugleinteresserede, som her med deres fritidsinteresse har ydet et værdifuldt bidrag til den naturvidenskabelige forskning.

Omtalen kan ikke sluttes uden at nævne Fjeldsås's tuschvignetter, én pr. art, der er tegnet med en livagtighed og erfaring, der gør ham til en af Nordens bedste kunstnere på feltet. Arterne er afbildede i alle mulige situationer, og der er mange pletskud — Fasanen, de kurtiserende Hulduer, Solsortene m.fl., overdrevet er dog Skeandrikkens næb og måske den frygtindgydende moustache på Skægmejse.

Hans Skotte Møller

Henning Jensen: Kagsmosen (150 sider, mange fotos og tabeller). DOC's Forlag, Borris 1971. Pris hft. kr. 28,50.

Henning Jensen: Kagsmosens fugle 1971-74 (24 sider, 10 figurer og 8 tabeller). DOC's Forlag, Skjern 1976. Pris hft. kr. 14,50.

Kagsmosen er et ganske lille område i Herlev, ca. 8 km fra Københavns centrum. En gruppe naturinteresserede har samlet deres iagttagelser om dyr og planter, idet fuglene dog så absolut får hovedomtalen i denne bemærkelsesværdige bog. Der er ingen forfatter eller redaktør angivet på titelbladet, og bogen har også tre forskellige titler, alt efter om man ser på omslaget, side 1 eller side 3. Imidlertid er der ingen tvivl om, at det er Henning Jensen, der har skrevet mindst 80 pct. af bogen. Disse formelle betragtninger skal ikke lastes bogen, for den er bemærkelsesværdig i ordets bedste forstand. Nok rummer den en traditionel gennemgang — art for art — af de fugle, der er set i Kagsmosen, men forfatterens viden om meget forskelligartede problemer krydrer bogen og gør den til noget helt andet end de traditionelle lokalfaunaer. På en lang række områder møder vi helt originale bidrag, bl.a. under omtalen af Kærsanger, Rørsanger og Tornsanger. Territorieforhold, alders- og artskenedetegn omtales i detaljer. Selv om nogle af oplysningerne fra sangerafsnittene på anden vis er offentliggjort af Henning Jensen, bør de også læses her; de er meget værdifulde. Også andre arter får en udtømmende omtale, f.eks. Knopsvane, Grågås og Gråand.

Henning Jensen's kritiske sans, der spores i omtalen af hans egne iagttagelser, synes dog stedvis at svigte ham, som f.eks. når han medtager en oplysning om en flok på 30 Gulirisker!

Bogens undertitel er »Feltornitologiske Undersøgelser 1. Fugle m.v.«, og lader os altså ane, at der kommer et bind 2 og 3? Det ville være meget glædeligt, thi selv om der er medtaget ca. 30 sider om insekter, pattedyr og planter, kan denne side af biologien med fordel uddybes.

Hæftet fra 1976 er et værdifuldt tillæg til fugleafsnittet i bogen.

N. O. Preuss

Kleppa, Peter 1976: Norsk ornitologisk bibliografi 1924-1973 (213 sider). Universitetsbiblioteket i Oslo (Universitetsbiblioteket i Oslo; Skrifter; 4). — Pris: kr. 90,75.

Denne fuldstændige bibliografi er en fortsættelse af H. Tho. L. Schaanings for årene 1591 til 1924 (Norsk orn. Tidsskr. ser. II, 1924-26, 57-131). Bibliografien indeholder en kort indføring i dens brug, men mangler fuldstændigt en lang række op-

lysninger, som benyttere er tvunget til at finde frem til på egen hånd. Det gælder geografisk, tidsmæssige og sproglige afgrænsninger og afgrænsninger mht. fuldstændighed og publikationsformer. Det kan kort nævnes, at bibliografien medtager nordmænds og udlændinges publikationer i norske og udenlandske tidsskrifter om norsk ornitologi. Mht. afgrænsninger over for publikationsformer er alle tidsskriftsartikler og bøger samt enkelte (hvilke?) afsnit i bøger medtaget, mens mere populære og ugebladsprægede artikler er udeladt. Det samme gælder avisartikler. Fuldstændigheden må anses for at være »størst«, hvad angår de i Norge publicerede arbejder, mens der er en del huller, hvad angår den udenlandske litteratur. Det kan eksemplificeres med, at Svårdsøns artikel om Skovsangerens træk i Skandinavien (Vår Fågelvärld 6, 1947, 1-28), Harris, Norman & McColls om Gråsisken i Nordnorge (Brit. Birds 58, 1965, 288-294) og flere andre mangler.

Bibliografien er inddelt i 24 afsnit (bibliografi, foreninger, nomenklatur, tidsskrifter, kongresser, almene værker, tekniske hjælpemidler, anatomi, fysiologi, embryologi, økologi, etologi, sang, træk, ringmærkning, jagt, fredning, forurening, fuglekasser, diverse, folklore, systematisk gennemgang, geografisk gennemgang) med tilsammen 3575 indførelser. Af disse fylder den systematiske gennemgang af arterne og den geografiske gennemgang henholdsvis 128 og 48 sider. Disse vil uden tvivl også være de to afsnit, der vil blive mest benyttet. I det geografiske afsnit er medtaget litteratur om Svalbard, Bjørnøya og Jan Mayen, men denne litteratur er ikke medtaget i artsgennemgangen. Fordelingen af artikler i de enkelte undergrupper synes generelt at være rimelig. Der er naturligvis enkelte vanskeligt anbringelige indførelser, der kan diskuteres. Rodekassen diverse er dog ikke på mere end godt en side. Et meget stort antal krydshenvisninger letter skift fra et afsnit til et andet. Det samme er tilfældet med de gode arts- og forfatterregistre.

Generelt kan det siges, at bogen i høj grad er anvendelig, og de oven for nævnte indvendinger er langt fra centrale brist, men snarere generelle bibliografiske problemer. I betragtning af at et komplet sæt *Sterna* koster over 500 kr., må bogen anses for at være billig. Og så fylder den kun en femogtyvendel på reolen!

Anders Pape Møller

Eddie Watkinson: *A Guide to Bird-watching in Mallorca* (56 sider, talrige kortskitser af Karin Berg). — Grafisk Formgivning J. Sanders AB, Stockholm. Postgiro 85 24 46-4. Pris S.kr. 17,00.

Denne guide om Mallorcas fuglelokaliteter er den første i en serie bøger, der især henvender sig til

englændere, men som naturligvis kan bruges af alle engelskskyndige. Den er skrevet af en fastboende englænder, som har flere års erfaring og lokalkendskab.

For den fugleinteresserede, der ikke har nogen forkundskaber om fuglene i Middelhavsområdet, er Mallorca absolut anbefalelsesværdig, selvom øen ikke har alle arterne i området. Mange har på forhånd aversion mod øen, da man går ud fra, at den er så overrendt af turister, at der ikke kan være plads til mange fugle. Dette er en helt forkert opfattelse. Der findes adskillige fremragende fuglelokaliteter, og med denne bog i bagagen er man godt hjulset, hvis man vil »opdage« Mallorca. Foruden mange af de mere almindelige Middelhavsarter huser Mallorca også nogle specialiteter, som er svære at finde andre steder, f.eks. Munkegrib, Eleonorafalk, Audouinsmåge, Theklalærke og Sardinisk Sanger.

De første 17 sider indeholder afsnit om praktiske ting, som f.eks. trafikforbindelser, helligdage og hoteller mm. Dernæst følger beskrivelser af de bedste lokaliteter, suppleret med meget instruktive kort, som er en stor hjælp.

Serien udgives i Sverige og kan bestilles på ovennævnte gironr.

BPN

J. Sanders and K. Berg: *A Guide to Bird-watching in Sweden* (48 sider, talrige kortskitser af Karin Berg). — Grafisk Formgivning J. Sanders AB, Stockholm 1975. Postgiro 85 24 46-4. Pris S.kr. 16,00.

Den anden bog i føromtalt serie omhandler Sverige og er ligesom den foregående beregnet for engelsksprogede udlændinge. På kun 48 sider kan man naturligvis ikke få det hele med, og for danske læsere vil »Fågellokaler i Sverige« af Svensson, Bjärvall og Larsson være langt at foretrække (anmeldt i DOFT 68, 153-154, 1974). Som kort introduktion til de svenske fuglelokaliteter kan denne bog dog godt anbefales. De mange kortskitser er smukke og instruktive, selvom det nok havde været en god idé at reducere dem lidt i størrelse til fordel for mere tekst.

BPN

Jeremy Sanders and Karin Berg: *A Guide to Bird-watching in Denmark* (63 sider, talrige kortskitser af Karin Berg, tegninger af Henrik Dahl). — Grafisk Formgivning J. Sanders AB, Stockholm 1976. Postgiro 85 24 46-4. Pris S.kr. 16,00.

Den tredje guide i den i Sverige udgivne serie af engelsksprogede bøger handler om Danmark. Udstyr

og indhold svarer til de to ovennævnte bøger om Mallorca og Sverige. Også i dette tilfælde gælder, at indholdet er ufuldstændigt, men de lokaliteter der omtales får en nogenlunde dækkende beskrivelse. Tilsyneladende kender forf. ikke Ferdinands »Større danske fuglelokaliteter«, for udvalget i guiden synes at være lidt tilfældigt. F.eks. beskrives næsten samtlige vestjyske vådområder og træklokaliteter, mens der ikke er en eneste fra Øst- og Sønderjylland. Hele Fyn, det meste af Sjælland (undtagen Nordsjælland) og alle sydhavsøer er åbenbart et »terra incognita« for forfatteren. Derimod omtales flere steder i og i nærheden af København, hvilket kan være praktisk for én-dages turister, samt syv lokaliteter i Nordsjælland.

Ligesom seriens to første bind indledes med nogle afsnit med praktiske oplysninger. Her har forfatteren misforstået vore mange helligdage om foråret, som alle er opregnet med faste datoer. Igen kan man fastslå, at de mange kortskitser er bogens styrke, men de breder sig for meget på tekstens bekostning.

Den tanke melder sig uvægerligt, at det ville være en oplagt idé for DOF at udgive en engelsksproget guide om de bedste danske fuglelokaliteter. Så kunne vi fortælle vore udenlandske gæster, at der faktisk findes gode lokaliteter andre steder end i Vestjylland og Nordsjælland.

BPN

M. A. Ogilvie: *Ducks of Britain and Europe* (206 sider, 15 farvetavler, mange udbredelseskort). T. & A. D. Poyser, Berkhamsted 1975. Pris 5.00 eng. pund.

Bogen er et all-round oversigtsværk om alle de andearter, der kan træffes i Europa, og den er skrevet af en engelsk ekspert på dette område. På 206 sider giver den en præcis, velskrevet og up-to-date information om ændernes udseende, levetilstand, udbredelse mv. Disse forskellige forhold beskrives i hvert kapitel således, at f.eks. alle arternes kendetegn, forekomst osv. er behandlet hver for sig. En sådan utraditionel inddeling gør, at bogen er meget overskuelig og let at finde rundt i, og når den samtidig er smukt illustreret af forfatterens kone, er det en smuk bog.

Stoffet er veldisponeret derved, at kun relevante oplysninger er medtaget, så den ikke er tungt læsset med mange detaljer.

I afsnittet om ændernes udbredelse er alle arternes udbredelse indtegnet på nogle relativt grove kort. I samme afsnit er de vigtigste oplysninger fra de intensive europæiske andefugletællinger gengivet. Det er dog ret svagt skrevet. Det er desuden en vis faglig mangel, at Holm Joensens optællinger her fra landet ikke er benyttet.

I bogens sidste afsnit er der en beskrivelse af ændernes almene betydning som studieobjekt og

jagtobjekt. Dette kapitel berører næsten udelukkende engelske forhold, hvor man åbenbart ikke har så grelle jagtlig problemer som her i landet.

Alt i alt er det en god bog, der kan anbefales — både som en velfunderet orientering om ændernes forhold, men også som en kort introduktion til den store videnskabelige viden, der findes om disse smukke fugle.

L. Ferdinand

Roger Durman (red.): *Bird observatories in Britain and Ireland* (292 sider, 19 fotos, talrige tabeller + figurer). T. & A. D. Poyser, Berkhamsted, 1976. Pris 5.00 eng. pund.

De første fuglestationer på De Britiske Øer blev åbnet på Skokholm af Lockley i 1933 og på Isle of May i 1934 af studerende fra Edinburgh. Efter krigen er der oprettet over 20 fuglestationer, hvoraf en del igen er lukket.

Denne bog er en beskrivelse af 14 stationer, der er i brug i øjeblikket (Bardsey, Calf of Man, Cape Clear Island, Copeland, Dungeness, Fair Isle, Gibraltar Point, Holme, Isle of May, Portland Bill, Sandwich Bay, Skokholm, Spurn og Walney). Hver station har fået sit kapitel udarbejdet af en eller flere af stationens daglige ledere. De forskellige forfattere har fået ret frie hænder, hvilket har medvirket til at gøre bogen afvekslende, men samtidig bevirket, at det kan være vanskeligt at sammenligne de forskellige stationer i konkrete problemstillinger.

De enkelte kapitler indeholder en topografisk beskrivelse med tilhørende detailkort, derefter en oversigt over fuglestationens historie, samt beskrivelse af arbejdet på stationen. Ofte er der en udførlig omtale af ynglefuglene; flere af stationerne ligger på isolerede øer og har spændende havfugle (Alm. Skråpe, Lomvie, Alk, Lunde mm.) som ynglefugle. Flere stationer har fulgt, hvorledes den kraftige forøgelse af Sølvmåge og Sildemåge har skadet andre arter, især terner.

Stationerne har især beskæftiget sig med registrering og ringmærkning af rastende trækfugle samt observationer over dagtræk og havfugletræk. For næsten alle stationer er der måned for måned beskrevet, hvilke arter der forekommer, ofte med opremsninger af rariteter og tilfældige gæster, og ofte med diskussion af hvilke vejrforhold der betinger store forekomster. Dette afsnit er ofte suppleret med ringmærkningsdata, kort eller lister over genfangster og dagbogsnotater.

Flere af fuglestationerne arbejder med forskellige projekter, f.eks. bekæmpelse af måger (Isle of May) eller fyrfald (Bardsey).

For hver fuglestation er der et særligt afsnit om »Flora and Non-Avian Fauna« samt et afsnit »Access and Accommodation«, der beskriver, hvilke faciliteter stationen kan tilbyde sine gæster, hvor

mange gæster der er plads til, trafikforbindelser, samt de nødvendige adresser. Bagest i bogen en liste over de 393 arter, der er konstateret på de 14 fuglestationer.

Bogen må kunne interessere dem, der selv arbejder med fuglestationer, og dem der følger med i hitlisterne i *British Birds*, samt alle der interesserer sig for trækfugle.

F. Dalberg Petersen

Graham Bundy: *The Birds of Libya*. An annotated check-list (102 sider, 3 store kort, 54 udbredelseskort, 1 tabel). *British Ornithologists' Union*, 1976. Pris 3.00 eng. pund.

Denne check-list over Libyen er den første i en serie, der skal dække en række lidt kendte områder, hvorfra man har svært ved at finde den relevante litteratur. Initiativet er taget af B.O.U. i erkendelse af, at det i vore dage er for dyrt at trykke rent faunistiske arbejder i de store tidsskrifter som f.eks. *Ibis*. Observatører der i fremtiden måtte kunne bidrage med nye data om det pågældende land, skal henvende sig til B.O.U. eller forfatteren, og det er så meningen, at man om en årrække vil udsende reviderede udgaver.

Den første liste om Libyen udfylder et tomrum. Hvem kender noget til Libyens fugle? Indtil denne liste kom, har man været henvist til at lede i forskellige, ofte svært tilgængelige tidsskrifter, men nu har man en samlet beskrivelse over dette interessante lands fugleliv.

Forfatteren, som selv har rejst meget i landet, gør opmærksom på, at der stadig findes adskillige huller at udfylde, men det fremgår klart, at der er sket store fremskridt de seneste ti år. De 54 udbredelseskort viser i hvor høj grad langt de fleste fugle findes i den nordligste del af landet, langs Middelhavet. Til gengæld er indlandsfuglene (digesmutter, lærker, sandhøns mm.) måske de mest interessante.

Hvis nogen planlægger at rejse til Libyen, er her en udmærket vejledning. Måske vil der endda være mulighed for at yde bidrag til næste udgave. Der planlægges lignende bøger om så eksotiske steder som De arabiske Emirater, Zanzibar og Sierra Leone.

BPN

J. Van Tyne & A. J. Berger: *Fundamentals of Ornithology*. 2. udg. (808 pp., 528 sort/hvide illustrationer). — Wiley Interscience. New York 1976. Pris 26.00 US-dollars.

Siden første udgave af denne bog udkom i 1959, har den været den bedste (måske den eneste) »lærebog« i ornitologi til anvendelse ved højere lærean-

stalter. Da der er sket utroligt mange fremskridt i vor ornitologiske viden siden da, er det glædeligt, at der nu er kommet en revideret og stærkt forøget (første udgave er på 624 sider) udgave.

Antallet af kapitler er uændret. Kapitlet om ynglen er delt op i to i den nye udgave (kurmageri og redebygning, henholdsvis æg og under); til gengæld er kapitlet om sociale relationer udgået, idet indholdet er fordelt i andre kapitler.

Bogens styrke er, at den konsekvent og systematisk gennemgår alle aspekter af ornitologien og at den er forsynet med omfattende litteraturlister, hvor en stor del af de refererede undersøgelser er af ganske ny dato. Bogens svaghed er, at A. J. Berger (van Tyne døde i 1957) ikke er i stand til at beherske hele dette enorme felt alene, således at der bliver fejl og mangler. I et tilfælde gentages den gamle (forkerte) forklaring på et fænomen, til trods for at litteraturlisten nævner en artikel, der giver en ny og rigtigere forklaring. Om pecten (kammen) i fuglens øje nævnes ikke Wingstrands og Munks undersøgelse fra 1965, der første gang klart påviste organets funktion, derimod nogle lidt ældre og forkerte teorier. Læseren bliver ladet næsten helt i stikken, hvis han vil prøve at forstå, hvordan fuglene bærer sig ad med at synge, og så fremdeles.

Bogen er rigt illustreret og der er mange fortræffelige fotografier (særligt af reder og æg) fra mange af jordens egne.

Det er et stort og påskønnelsesværdigt arbejde Berger har gjort, og bogen kan, dens mangler til trods, varmt anbefales. Den er stadig nok den bedste lærebog i ornitologi, men for en europæer lovlig meget præget af amerikanske forhold. Kunne jeg kun have én bog om fugle med til en øde ø, ville denne være blandt dem, jeg ville vælge imellem.

JD

Ralph S. Palmer (redaktør): *Handbook of North American Birds* vol. 2-3, *Waterfowl* part 1-2, 521 og 560 pp. — New Haven and London, Yale University Press, 1976. Pris 19.80 eng. pund.

Første bind af den nordamerikanske »Handbook« udkom i 1962 og dækkede grupperne fra lommer til flamingoer. Nu foreligger yderligere to store bind om de nordamerikanske andefugle, og man må lykønske forfatterne og især redaktøren med denne præstation.

De nordamerikanske andefugle er vel den fuglegruppe i verden, som i de sidste tyve år har været genstand for den mest intensive forskning, først og fremmest begrundet i andefuglernes vigtige rolle som jagtobjekter og baseret på et omfattende net af forskere, som er sat på opgaven at forvalte bestandene. Palmer har med sine tredive medforfattere i høj grad draget nytte af den omfattende grundvi-

den, som bl.a. populationsforskningen har bidraget med. The Handbook of North American Birds tager sit forbillede i den engelske »Handbook«, og giver en for andefugleforskere helt uundværlig oversigt over vor viden op til begyndelsen af 1970'erne.

Værket er opbygget systematisk. Efter en ganske kort indledning, som opridses de forskellige andefuglegrupperes morfologiske særpræg, gennemgås arterne én for én. Hver artsbeskrivelse starter med en kort karakteristik af udseende mm., hvorefter følger detailbeskrivelser af alle dragter, feltkendetegn, stemme, levested, udbredelse, trækforhold, ringmærkningsstatus, reproduktion (herunder yngleadfærd), bestandsomsætning, generel adfærd og føde. Andefuglenes rolle i det moderne nordamerikanske samfund (f.eks. som jagtobjekt) og hele bestands-pleje-problematikken berøres kun sparsomt, hvorimod mere særprægede og tildels forsvindende fænomener, f.eks. udnyttelse af ederdun, får en ret fylldig omtale. Det er en kolossal mængde oplysninger som gives, og der er konsekvent refereret til de oprindelige kilder, som er samlet i en litteraturoversigt sidst i bind 3. Hidtil upublicerede materialer er flittigt benyttet. Selv om hver art ofte er dækket af en række forfattere, fremtræder værket homogent, og de betydelige forskelle, der er i artsbeskrivelsernes omfang, må først og fremmest tilskrives forskelle i mængden af viden, omend redaktørens særlige interesse for visse arter også skinner igennem. Ralph S. Palmer, som selv har forfattet en betydelig del af værket, har i høj grad præget helheden. Et meget væsentligt træk er, at der gang på gang gøres opmærksom på manglende, ufuldstændig eller endog tvivlsom »viden« om dette eller hint. Ved sin positivt kritiske holdning gør værket således status, og det tynges ikke — som en europæisk håndbog under udgivelse — af råt sammensatte opremsninger i et forsøg på et referere alle hidtil publicerede data. Værket er som opslagsbog meget overskueligt, og de enkelte afsnit er letlæste i deres koncentrerede, næsten telegramagtige stil.

Det vigtigste illustrationsmateriale er instruktive udbredelseskort for arter, som yngler i Nordamerika. Desuden findes talrige stregtegninger, varierende fra morfologiske detailstudier til vignetter, samt otte farvetavler illustrerende hidtil mindre kendte forhold (bl.a. dunællinger og -gæslinger). Men håndbogen er først og fremmest et tekstværk.

Under den stikprøveagtige gennemgang af værket stødte anmelderen naturligvis på skønhedsfejl,

men disse er uden betydning for helhedsindtrykket af dette meget værdifulde værk, hvis parallel man kunne ønske sig på vore længdegrader.

Anders Holm Joensen

Donald S. Heintzelman: Autumn Hawk Flights (XXXIII + 399 sider, 88 fotografier, 40 figurer, 48 kort). Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, 1975. Pris 30.00 US-dollars.

De europæiske rovfugletræksteder *par excellence*, Falsterbo, Bosporus og Gibraltar, er så berømte, at vi undertiden glemmer, at der også ses store rovfugletræk i andre verdensdele. Denne bog beskriver rovfugletrækket i de østlige stater af USA.

I betragtning af, at de fleste steder, der omtales i bogen, er indlandslokaliteter, er det slet ikke små tal, der forekommer hvert efterår. Mindre end 200 km fra New York kan man på gode dage se 4-cifrede antal, hvoraf 90 pct. udgøres af tre arter: *Buteo platypterus*, *Buteo jamaicensis* og *Accipiter striatus*. Desuden ses regelmæssigt 15 andre arter, af hvilke flere er kendt på vor side af Atlanten: Kongeørn, Vintermusvåge, Duehøg, Blå Kærhøg, Fiskeørn og Vandrefalk (nu næsten udryddet). Indtil for få år siden besøgte de bedste »look-outs« først og fremmest af jægere, der på store trækdage nedskød hundredevis af rovfugle; fotografier af denne nedslagtning taler deres tydelige sprog. Nu er de bedste lokaliteter fredet og besøges af et stadigt stigende antal mennesker med mere fredelige hensigter.

Bogen begrænser sig ikke udelukkende til øststaterne, idet der findes korte omtaler af trækket længere mod vest, nord (Canada) og sydvest. F.eks. fremgår det, at man i Panama kan se 6-cifrede tal af trækkende rovfugle i løbet af et par uger hvert efterår, men så har Mellemamerika også hele Nordamerika som rekrutteringsområde.

Hovedvægten er lagt på beskrivelse af lokaliteter, men der er også kapitler om feltbestemmelse, morfologi, fænologi, aerodynamik mm. Bagerst et appendix med samtlige totaltal fra de forskellige lokaliteter — og det er ikke få.

Illustrationsmaterialet er forbilledligt, f.eks. er der mange fremragende flugtbilleder af trækkende rovfugle.